

Jani Virk
JAKA IN VANE,
ZGODBA IZ OSEMDESETIH

Zgodba v romanu je izmišljena, lahko pa bi bila resnična.

Na tem svetu ne boš nikoli pravi vojak.

Terrence Malick, Tanka rdeča črta

Nič se ne posreči, če ni zraven prešernosti.

Friederich Nietzsche, Somrak malikov

Ali nismo utrujeni ravno zategadelj,
ker je del poti že za nami?

Vincent Van Gogh, Pisma Theu

Za prijatelja med zvezdami. Bi želel, da si tu.

I.

1.

Najprej je skozi jutranji hlad padlo prvo koruzno zrno, osamljeno je komaj slišno poskočilo po kovinskem dnu prikolice in obmirovalo. Hip zatem so vsenaokrog začela poskakovati nova zrna, prebadala so zrak, najprej narahlo, kot komaj slišni zamahi metuljevih kril, potem močneje, kot brenčanje muh, in nazadnje kot divji vrtinec osjega roja. Zvoki so od zunaj in od znotraj zadevali ob ušesno membrano, na križišču sanj, spanca, nerazumljivih podob pred vrati budnosti.

Sem sanjal, da nad menoj čez celo obzorje visi veliko granatno jabolko, iz katerega name padajo semena?

Odprl sem oči, levo od svojih stopal dva metra nad sabo zagledal široko cev, skozi katero se je usipalo koruzno zrnje, in skočil pokonci. Izgubil sem ravnotežje in ujet v spalno vrečo skoraj padel. Bil je še mrak in videl sem lahko le sive silhuete silosov, kot betonski potomci kamnitih stražarjev večnosti s tihomorskih otokov so nemo stražili dvorišče, na katerem je bila kolona tovornjakov. Ni bilo časa, da bi razmišljal, kaj se dogaja, zrnje se je razlivalo po prikolici in mi segalo že čez gležnje.

Vane, greva, sem zavpil proti prijatelju, ki je še vedno spal ob mojih nogah, čez glavo pokrit s svojo kavbojsko jakno.

Skobacal sem se iz spalne vreče, ga dvakrat s supergo dregnil pod stegna in mu z glave potegnili jakno. Obrnil se je, da bi naprej spal, s prsti sem ga ošvrknili

po obrazu, da je, še preden je odprl oči, pljunil proti meni in zaklel.

Zmigaj, kreten, zasulo naju bo, sem zavpil skozi šumenje zrnatega rastlinskega hudournika, zgrabil svoj in njegov nahrbtnik ter se pognal do roba prikolice. Nahrbtnika sem odvrigel čez stranico (in še isti hip, prepozno, pomislil na usodo porcelanastega krožnika v Vanetovem nahrbtniku), se zavihtel čez njo, stopil na zunanji strani na kovinske zatiče in potem na kolo in odskočil na tla.

Fak, fak, fak, sem kmalu potem med bobnečim šumenjem zaslišal Vanetov glas in čez nekaj trenutkov zagledal nad robom kovinske stranice njegov zaležani obraz z razmršenimi lasmi. Na pol je že zlezal čez stranico in potem zastal.

Jebenti, je rekel in me pogledal obupano, kot bi pozabil na ležišču svojega ljubega otroka (ki ga takrat še ni imel) ali kakšno drugo stvar, vsekakor dragocenejšo od njegovega življenja. Izgubil se mi je izpred oči in izginil nazaj proti sredini prikolice, proti šumečemu slapu zrn. Nisem mogel verjeti, da je odšel nazaj, zagnal sem se proti kamionu, stopil na kolo, se oprijel kovinske stranice in čez rob za njim vpil, naj se takoj vrne. Ni me mogel slišati, niti sam nisem slišal svojega glasu, izgubljal se je med šumečim bobnenjem koruze. Lahko sem ga videl, kako do kolen potopljen v zrnje okrog mesta, kjer sva še pred manj kot minuto spala, z dlanmi divje odriva naraščajočo rumenkasto gmoto in brede proti kovinskemu dnu prikolice, obupano pogleduje proti zrnati lavi in potem z roko zabrede vanjo. Hotel sem že spleza-

ti čez rob in ga zvleči s tovornjaka, ko je nenadoma izpod zrnja potegnil lesen črviv lesteneč s tremi kraki, na katerih so sedeli keramični ptiči, trofejo iz starinarnice v Troyesu. S širokim nasmehom je skozi gosto koruzno lavo zabredel proti meni, pred sabo je držal lesteneč in mi ga potisnil v roko, da sem skoraj izgubil ravnotežje in sem odskočil na tla, preden bi se zadržal navzdol ob tovornjaku in si ob prikolici razpraskal obraz. Komaj še pravi čas se je Vane zavihtel čez visoki rob stranice, nekaj sekund je cev še divje bruhalo zrnje, zahrumelo je, kot bi se na koncu utrgal oblak, potem pa se je prikolica napolnila do vrha in za nekaj hipov je vsenaokrog zavlada smrtna tišina.

Pri doskoku sem si zvil gleženj, klavrno sem obse del na tleh in v rokah držal črvivi lesteneč, na katerem so še vedno nepoškodovani sedeli trije keramični ptiči. Vane mi ga je z levo roko vzela in me z desno potrepal po rami.

Priden fant, je rekel in mi potem vrnil ošvrk, s katerim sem ga bil zbudil zgoraj na prikolici. Dvignil je svoj nahrbtnik, si ga med žvenketom črepinj optal in mi primazal še klofuto.

To je za krožnik, je rekel.

To se je dogajalo konec septembra 1982 in za nama je bil prvi letnik fakultete, Vane je pogrnil na etnologiji, meni pa je nekako uspelo narediti umetnostno zgodovino, čeprav sem na začetku študiral s trpkim razočaranjem nad sabo, ker nisem zbral

dovolj samozaupanja, da bi šel po gimnaziji na sprejemne izpite na ALU. Po mojem zadnjem izpitu sva odšla štopat po Evropi, skoraj tri tedne sva se potikala po Avstriji (se gor grede pravzaprav samo peljala skozi), Nemčiji, Nizozemski, Belgiji in Franciji. Največ časa sva bila v Franciji, iz Pariza sva šla do atlantske obale, se potikala po Bordeauxu, v razmajani diani z zvaljanimi (nekoč davno) belimi kožami namesto prevlek neke stare hipijevke staknila bolhe, prišla skoraj do španske meje in se v Biaritzu obrnila nazaj proti Parizu. Spala sva, kjer je pač nanese, za robom avtoceste, v poceni beznicah blizu železniških postaj, v youth hostlih ali v avtomobilih, kadar sva dobila daljšo nočno vožnjo. Zamenjala sva na desetine avtomobilov in nikoli nama ni bilo treba čakati več kot dve ali tri ure. Če so naju policaji nagnali z avtoceste, sva bila čez deset minut že na istem kraju in sva štopala naprej.

Ko sva se iz Pariza vračala proti domu, sva dobila najdaljši prevoz na celi poti, pobral naju je zgovoren Američan sredi tridesetih s pričesko Travolte iz *Brijantine*, ki se je preselil v neko manjše nemško mesto in se ukvarjal z dragimi kamni. Med kramljanjem je povedal, da ima v vsakem mestu, kamor hodi na sejme, od Antwerpna do Pariza, od švicarskih do italijanskih mest, ljubico, pri kateri lahko prespi, doma pa ga čaka žena z dvema otrokoma.

Frajer, sem si mislil.

Frajer, mi je čez ramo rekel Vane, ki je sedel na sovoznikovem sedežu.

V desetih urah skupne vožnje sva od njega izvedela skoraj vse o njem ter njegovi ožji in širši družini,

ves čas je govoril in naju vmes komaj kaj vprašal. Možakar naju je odložil v bližini avstrijske meje, z naslednjim voznikom, gastarbajtarjem iz Bosne, sva prišla v Linz, se nekaj časa prestopala po predmestju in iskala poceni beznico, v kateri bi prespala. Po treh tednih sva bila povsem na koncu z denarjem, nekaj je šlo za hrano in pijačo, nekaj za metroje in mestne avtobuse. V Frankfurtu sva šla v bordel in se znebila vsak po sto nemških mark (ne pa tudi občutka, da je bila zadeva precej bedna, plačati je bilo treba vnaprej in tako njegova kot moja ženska sta vsako dejavnost, razen osnovnega položaja, zatrli v kali, *francoski poljub je še dvajset mark, lizanje bradavic deset, jezik v uho deset, nisi plačal za od zadaj, ne smeš se igrati z mojimi lasmi, totalka je dvesto mark*). Žal mi je bilo, da sem se sploh znašel tam, zadevo sem si prestavljal drugače, bolj romantično, sentimentalno, neumno, kot da gre za nekakšno dobrodelno dejavnost, med katero so v ospredju plemenita čustva, promet telesnih sokov in denarja pa diskretno poteka v ozadju. Moja ženska je bila svetlolasa, lepa, zunaj v skupnem prostoru se mi je zdela daleč najlepša in najbolj privlačna med vsemi. Čeprav gotovo ni bila Nemka, je potem v sobi delovala name kot kakšna zadrta, nejevoljna občinska uradnica na vzhodnonemškem podeželju in od nje sem šel razočaran in brez tretjine denarja v žepu.

Vane je večino preostalega denarja zapravil za porcelanast krožnik z modrim vzorcem (s sejma starin v Heidelbergu), za repliko rokokojskega namiznega pribora in črviv lesteneč s keramičnimi ptiči (oboje iz

antikvariata v Troyesu), jaz pa za knjige o francoskih impresionistih in za Vincentova pisma bratu Theu, ob katerih sem med prebiranjem po dolgih avtocestnih vožnjah tu in tam zajokal, čeprav sem s svojo takrat še uborno francoščino stvari razumel bolj napol.

V Linzu se nama v nobenem od primestnih gostišč ni zdelo vredno potrošiti zadnjih ostankov denarja, na prostem pa tudi nisva želela spati, spuščala se je noč, tla so bila mokra in v zraku je bil jesenski ponevihtni hlad. V industrijski coni sva splezala čez žičnato ograjo, oprezala za varnostniki in premišljevala, ali bi se vtihotapila v katero od betonskih hal, potem pa sva se povzpela na enega od tovornjakov ob silosih, zvila nekaj tobaka, pomešanega s solidno holandsko travo, pokadila in zaspala.

* * *

Bebec, sem med živčnim smehom vrgel proti Vanetu in lestencu v njegovi roki, ko sva čez ograjo ponovno zapustila območje tovarne in med tekom, med katerim sem šepavo poskakoval z zvito nogo, kazala dvignjen sredinec varnostniku, ki nama je v nemščini grozil z druge strani ograje. Med zmerjanjem naju je spremljal kot ne preveč pameten pes, dokler ga ni ustavila visoka stena betonske hale.

Zaradi treh kičastih ptičev in nekaj črvov bi te lahko zasulo, sem nadaljeval, ko sva se na varni razdalji od silosov ustavila.

Brez panike, se je ležerno zasmel proti meni, nisem tak tip. Slabo opazuješ. Mene ne bo nikoli zasulo, vedno pridem na površje. Tako sem narejen.

Te njegove besede so mi v prihodnjih mesecih in letih, ki sva jih preživela skupaj, še večkrat odzvanjale iz spomina, ko sem spremljal, kako ga življenje zbije na tla. Padal je z neko brezbrizno natančnostjo, naravnost proti najglobljemu breznu in se potem vedno znova pobral. Kot da je vse skupaj samo del igre z življenjem in s samim seboj in so strmoglavljenja zavažanje publike, namenjeno temu, da se je potem lahko prostodušno in brez vidnih poškodb vrnil iz brezna. Kot da bi si Belmondo v vlogi Michela iz Godardovega *Do zadnjega diha* na koncu filma, ko ga ustrelijo policaji in umre, s prsti zaprl rano, zastokal, s sebe otepel prah, vstal, za sabo pustil vse pretekle padce, poraze in smrt in odšel naprej.

2.

Dve leti prej Vaneta še nisem poznal. Dopolnil sem osemnajst let, končal športno gimnazijo, na Filozofski fakulteti vpisal umetnostno zgodovino in skoraj celo poletje s svojo prvo pravo punco Katjo preživel v obmorski vasi nedaleč od Reke. Čez dan sva ob popoldnevih, ko je sonce že izgubljalo moč, poležavala na majhnem pomolu tik ob jadranski magistrali, brala knjige ali se pogovarjala, ob večerih pa sva se z lokalnim avtobusom zapeljala do Reke, na kakšen koncert, v kino, pohajat po ulicah. Včasih pa sva šla

zvečer tudi v disko, ki je bil v bližnjem kempu odprt do enih zjutraj. Običajno sva se potem še sprehodila do obale, se slekla do golega, plavala in se lovila v vodi. Ali pa se počasi vrtela v krogu, delala majhne valove in opazovala, kako so redki avtomobili z žarometi prebadali temo in na površino morja metali na desetine in stotine hipnih odbleskov svetlobe. Potem sva sedela na skalah, se pogovarjala, se objemala, smejala, nepremično strmela v obzorje in se kdaj šele proti jutru odpravila čez cesto v klanec do zgornjega roba vasi, proti najinemu zavetišču, nekdanji garaži njenega deda, predelani v zasilni vikend z enim samim prostorom in prizidanim straniščem. Pred spanjem sva običajno še odigrala kakšno partijo remija, seksala, odigrala še kakšno partijo, se pogovarjala, spet seksala in pogosto budna dočakala prve sončne žarke. Katja je lahko spala tudi deset ur in več, jaz pa sem se zbuval po šestih, sedmih urah, odšel do kempa v trgovino, potem pa v vikendu kaj bral in v svojo skicirko vedno znova risal Katjo, spečo na starinski škripajoči postelji iz masivnega lesa, golo, v moji adidasovi športni majici namesto spalne srajce, v kopalkah, v modrcu in lahkih lanenih hlačah, kakor je nanese, kakršna je pač zaspala.

Enkrat sredi avgusta sva se odpravila na štop v Trst na Ponte Rosso in v trgovine v centru mesta, Katja je želela za začetek šole kupit nove kavbojke in si nabavit nekaj zavojčkov tobaka Drum v modrem ovitku z rdečim krogom in napisom na sredi, pravi frajer je bil, kdor je v njenem razredu kadil ta tobak. Nikoli prej še nisem bil v Trstu, od enajstega, dvanajstega

leta sem vsa poletja preživel v hribih in na ledenikih, med šolsko in tekmovalno sezono pa tudi ni bilo prave priložnosti.

Zamudno nakupovanje v množici ljudi mi je šlo na živce, Katjo sem kmalu pustil na Ponte Rossu in odšel po svoje. Komaj sem se prebil s tržnice po prenatrpanih prehodih med prodajnimi pulti, bilo je, kot da se je nanjo usulo pol Jugoslavije, celi avtobusi in vlaki delavcev, študentov, hipijev, švercarjev, običajnih ljubiteljev kavbojk, usnjenih suknjičev, pisanih oblek, kave in pralnega praška, vsega, česar se v socialističnem raju ni dobilo ali pa je bilo klavrne kvalitete. Umaknil sem se v bližnjo knjigarno, pred katero sva se s Katjo zaustavila že na poti do tržnice, in tam počakal nanjo. Ni mi bilo dolgčas, prišel sem v svojo slaščičarno, kakršne v Ljubljani ne bi mogel najti, v miru sem lahko listal knjige s sijajnimi barvnimi reprodukcijami Giotta, Rafaela, Tiziana, Da Vincija, Caravaggia in drugih velikih italijanskih slikarjev. Do večera bi lahko ostal v knjigarni, če me Katja po svojih nakupih ne bi zvelkla ven, ves svoj denar sem zapravil za katalog z nedavne firenške razstave Michelangelovih kipov in pesmarico Neila Younga za kitaro, ki sem jo izbrskal v oddelku z notami.

V majhni špeceriji v bližini Teatra Romano sva potem nakupila nekaj oliv, mortadele in bombet in odšla do obale. Katja je na vsak način hotela, da poiščeva pomol San Carlo. Kettejeva *Na molu San Carlo* je bila ena redkih pesmi, ki so ji bile pri slovenščini všeč, znala je povedati prvih nekaj verzov, kar pa nama ni pomagalo, da bi našla pomol, hodila sva gor

in dol ob obali, iskala pravi napis, potem pa odnehala in se zadovoljila s pomolom Audace. Na njegovem koncu sva se usedla na tla, z nogami bingljala nad vodo, opazovala ribiče in krvave lise okrog njihovih škafov, si pripravljala sendviče in odganjala galebe, ki so brez strahu stopicali za najinim hrbtom in prežali na trenutek, ko bi lahko s povoščenege papirja med nama zgrabili kos mortadele ali bombete.

A veš, da je Larinemu Acotu pred kratkim umrl ded, je nenadoma rekla sredi malice.

Od kod naj bi vedel, sem odkimal. Njeno zagrebško sestrično Laro sem do takrat videl le enkrat, njenega fanta pa še nikoli, nič nisem vedel o njima.

Ja, včeraj mi je mama povedala po telefonu, pa sem ti pozabila povedat ... Kap ga je, ko je šel peš na Sljeme. Isto je bil star kot moj ded, sedeminšestdeset.

Slabo.

Ja, slabo. Grozno.

Ni prav, da ljudje umirajo.

Ne ni, sploh ni prav. Nekaj mi obljubi: midva ne bova nikoli umrla.

Prav, pa nikoli.

Upam, da misliš resno, je rekla in mi dlan, v kateri je s palcem in kazalcem držala košček mortadele, za hip položila na ramo. Če misliš resno, tudi bo tako ... Boš še mortadelo?

Prikimal sem in že naslednji hip me je neprijetno prešinilo, da v mortadeli tiči skoraj ves koren italijanskega pridevnika mrtev, morto. Morto, morto, morto. Jebemti, smrt nikoli ne počiva, sem pomislil, ni le sredi življenja, sredi nas, kot sem prebral pri Ril-

keju (v četrtem letniku sem začel prebirati tuje pesnike, po Baudelairu in Rimbaudu še Lorco, Nerudo in Rilkeja, premalo, da bi razumel poezijo, dovolj, da sem se počutil dvignjenega nad prozaični svet in sošolce, kot se vrhovodcu med hojo po vrvi nad ulico ljudje spodaj zdijo majhni, dokler ne trešči z vrvi in je potem še manjši od njih), očitno je tudi sredi mortadele.

Za Katjo je bilo vse, kar je zadevalo življenje, preprosto. Tudi o smrti je lahko govorila mimogrede in v enakem tonu, kot pet minut prej o olivah ali kopal-kah iz izložbe. Vse je bilo enako pomembno in nič ni bilo takšnega, ob čemer bi se bilo treba predolgo zadrževati, vse je bilo tu in namenjeno temu, da tu tudi ostane. To me je hkrati begalo in pomirjalo. Kadar sem bil sam, sem se pogosto izgubljal v temačnih in težkih tuhtanjih, bolj ko sem razmišljal, manj sem razumel, veliki pok, vesolje, stvari za robom veselja, zakaj se ni vse skupaj začelo že zdavnaj prej in kaj je bilo pred tem in kako hudiča sem se po stotinah milijonov let pojavil jaz, da o tem lahko razmišljam (in s tem nikamor ne pridem). Če sva bila skupaj, so takšna razglabljanja postala brezpredmetna, niso me težila, sploh me niso obletavala. Zanj so bile stvari preproste, vedno znotraj prave mere in nikoli razvlečene čez celo obzorje, ki se potem, ko jih predolgo premlevaš, slej ko prej zruši nate.

Glej, s tisto ladjo bi šla lahko okrog sveta, je prekinila moja temačna tuhtanja in s pomola pokazala proti odprtemu morju.

Ja, sem dvignil pogled proti beli potniški ladji z rdečimi progami na stožčastem dimniku, ki je ravno dobro izplula iz pristanišča. Ne bi bilo slabo.

Greva v Ameriko ali Avstralijo, vsi bodo mislili, da so naju ugrabili ali da sva utonila ali kaj vem kaj ... nikomur se ne bova javila in potem se bova čez deset, petnajst let vrnila, bogata, slavna in tako nobel, da bodo vsi samo zijali.

Dobra ideja. A poskusiva kar danes? sem bleknil v šali.

Ne, danes ne, mogoče raje enkrat drugo leto, ko končam gimnazijo, je rekla prostodušno in povsem resno. Zakaj pa ne? je začudeno razširila roke, ko je opazila moj vprašujoči pogled.

Zvečer sva se po treh urah vožnje vrnila v svojo vas ob morju. Katji je med potjo postalo slabo, od Kopra sva se peljala v prtljažniku stare razmajane katrce, v katero so naju pobrali štirje nemški hipiji z bradami in lasmi skoraj do pasu. V avtu so neprestano kadili, da so se trakovi dima okrog naju ovijali kot motne zavese, in na ovinkih naju je skupaj z njihovo prtljago ves čas premetavalo sem ter tja. Ko so naju na avtobusni postaji spustili iz prtljažnika, se je Katja z dvema paroma kavbojk, nekaj srajcami in zavojčki tobaka v vreči takoj odpravila navzgor po klancu v najin brlog, jaz pa sem stopil še malo naokrog, preverit, ali je trgovina v kampu še odprta, ker zgoraj v vikendu nisva imela več nobene hrane. Sonce je nad

morjem lebdelo kot ogromna žoga in se s spodnjim robom dotikalo obzorja v daljavi, ljudje med redkimi hišami so se spreminjali v brezbarvne silhete. Pred zapornicami pri vhodu v kamp sta drug ob drugem poležavala potepuška psa, nasproti mi je prišel fant mojih let in na hrbtu je nosil punco kratko pristriženih las, ob robu restavracije je sedel moški v predpasniku in nad odtokom čistil veliko ribo, zobatca ali gofa. Za mano je z glavne ceste pripeljal motor in z žarometom za nekaj hipov osvetlil prizorišče. Riba v rokah moškega se je luskinasto zalesketala v mraku, psa sta začela leno vstajati, punca na fantovem hrbtu je obema z dlanmi zaslonila oči in v istem hipu so iz restavracije začeli odmevati hipnotični zvoki kitare, po večeru je zaplaval moški glas in z njim pesem, za katero sem vedel, nisem pa je še slišal, Dylanov *Knockin on the Heaven's Door*. Ustavil sem se, v hipu otrpnil v sirenskem uroku in se počutil, kot bi nenadoma hkrati videl vse, ljudi, živali, predmete, preteklost in prihodnost, od nekod je vame vdrla povsem druga svetloba in me prikovala ob tla. V enem samem trenutku so se združili Katjin obraz, vonj morja, veliko zanesljivo oko sonca, zaljubljenost v žensko, svet in življenje in se dvignili nekam proti nebu, kot letalo, ki zapusti svojo zemeljsko težo in se dvigne v zrak in nad oblake, skozi hipnotični ritem kitare in pevčev glas se je širila reža pod nebeškimi vrati in z njo pogled v pokrajino, odprto v vse smeri. Stopil sem naprej proti restavraciji in se približeval vedno glasnejši glasbi, ki me je z neizogibnostjo uroka vlekla k sebi, v praznem velikem prostoru je stal džuboks, iz katerega

je prihajala pesem, obstal sem pred napravo in strmel vanjo, prešit z občutkom, da življenje presega minljivost in strah in tesnobo, in nemo stal v praznem prostoru, dokler se pesem ni odvila do konca.

3.

Nič ne bi imel proti, če bi se to poletje raztegnilo čez vse moje življenje ali vsaj do osemindvajsetega leta, ko bi bil prestar za vojsko. Prvič v življenju sem bil za nekaj tednov zares svoboden (vsaj mislil sem, da sem, takrat še nisem vedel, da se na hrbtni strani svobode kot plesen razrašča tesnoba, polna labirintov in pasti), moja športna tako imenovana kariera se je končala in z njo tudi ubijajoči treningi sredi poletne vročine, zategovanje smučarskih čevljev do bolečine čez zimo na smučiščih vsepovsod in pletiti na ledenikih pod Prisankom, v Kamniško-Savinjskih Alpah ali na italijanski Selli Nevei, teki na čas po strmem klancu na vrh Šmarne gore, po katerih so človeku pljuča silila iz telesa, kot da bi jih ven vlekel srk ogromnega sesalca, serije počepov s sto dvajset ali sto trideset kilami uteži, ki so zabijale hrbtenična vretenca drugo v drugo, da med njimi ni bilo več niti za atom prostora in si se lahko samo čudil, da ti med počepi ni skozi zadnjico pogledala hrbtenica.

Pol leta pred tem je umrl predsednik Tito, v zraku je bilo zatišje in za njim je tlela neka zoprna negotovost. Nihče ni vedel, kako se bodo stvari razvijale in kam bo odneslo kaotično mešanico narodov, ver,

kultur, jezikov in pisav, v kateri je bila ob jugoslovanski zastavi in denarju vojaška uniforma edina stvar, ki je bila videti od Triglava do Gevgelije bolj ali manj enaka. In neki oficirski pametnjakovič si je prav tisto leto zamislil, da morajo vsi kolikor toliko zdravi fantje (razen izbrani vrhunski športniki) iz cele države v vojsko takoj, ko končajo srednjo šolo ali ko postanejo polnoletni, še preden se na fakultetah ali kjerkoli že pokvarijo s pretiranim razmišljanjem. Od vedno so v meni sprožali nelagodje vojaki v sivozelenih uniformah z usnjenimi pasovi in rdečimi zvezdami na kapah, kjerkoli sem jih videl, na ulici, v lokalu ali sredi mestnega parka, so me spominjali na brezdušne uniformirance iz znanstvenofantastičnih filmov, ki so brez pomisleka trumoma padali v smrt ali vanjo pošiljali nasprotnike. Septembra sem začel z nelagodjem umikati pogled od njih, kadar sem jih srečeval po mestu, nisem hotel misliti na to, da bom kmalu eden izmed njih, sivozelen, neprepoznaven.

Katja je bila zdaj pol dneva v šoli, čez poletje sem se preveč navadil nanjo in dopoldnevi brez nje so bili prazni in pusti. Premišljeval sem, da bi se zamotil s tem, da bi se vpisal v kakšen boksarski ali rokoborski klub, ampak, idejo sem kmalu zavrgel, do začetka vojske je bil le še mesec dni, premalo za resen začetek. Prek študentskega servisa sem si začel iskati priložnostna dela in potem skoraj vsak dan kaj počel, pomagal sem pri selitvah, na gospodarskem razstavišču postavljal paviljone, starejšim upokojenecem v klet metal premog in drva, s hrupnim strojem peskal betonsko nabrežje Ljubljaničice, da sem še vse

popoldne izkašljeval prah. En teden sem delal tudi na bencinski črpalki (in z napitninami za pomita vetrobranska stekla zaslužil več, kot je bila tedenska plača), počel sem vse mogoče, da sem si zapolnil čas in prislužil nekaj denarja. Ob popoldnevih pa sva s Katjo pohajala po mestu, se oglasila pri kakšni njeni sošolki, šla v Kinoteko in si kdaj ogledala vse filme tistega dne, ali se ob večerih motala okoli študentskega naselja in čakala na kakšen koncert. Večino časa sva tičala skupaj, z gimnazijskimi sošolci sem izgubil stik, odneslo jih je iz moje orbite tako kot moj športni način življenja. Le z enim od njih, smučarskim skakalcem Zdravcem, s katerim sva se štiri leta skupaj z avtobusom vozila v šolo in postala dobra prijatelja, sva se večkrat slišala po telefonu in se dogovarjala za piknik ob Savi. Bil je moj edini prijatelj, s katerim sva se družila tudi s puncama. S Katjo naju je na začetku počitnic s svojo punco Lauro z motorjem za nekaj dni obiskal na morju, konec avgusta pa smo šli skupaj na izlet k Soči.

Pred spanjem sem imel še dovolj časa, da sem prebiral časopise, ki jih je oče dnevno nosil iz službe in me prej razen športnih strani niso nikoli zanimali. Bolj ko se je september približeval koncu, bolj se mi je zdelo, da je na svetu vse narobe. Nisem bil izkušen bralec časopisov in nisem vedel, da najraje poročajo o slabih stvareh. In kar sem razbiral iz časopisov, je bilo slabo in zlovesče: v Italiji je padla vlada Cossige (pri osemnajstih še nisem vedel, da v Italiji vlade neprestano padajo, nekaj bi bilo narobe, če kakšna vlada predolgo ne bi padla), v Turčiji je vojska prevzela oblast, v Barceloni so udarili teroristi in v zrak

pognali nekega generala, v gdanski ladjedelnici so se delavci uprli vladajočim komunistom in povzročili histerične reakcije Sovjetske zveze in njenih satelitov, Iran in Irak sta se vsakodnevno zasipala z bombami, in tako naprej, v Delu so partijski funkcionarji pisali sladkobne hvalnice svojim sotovarišem, tiskali govore s konferenc ali nerazumljive celostranske članke brez povezave z realnim življenjem. V neki reviji sem lahko prebral, kako si v Ameriki premožni ljudje gradijo podzemna betonska zavetišča in nekateri celo komore, v katerih se nameravajo zamrzniti za desetletja, ker naj bi kmalu izbruhnila jedrska vojna. Vse je govorilo v prid temu, da se bom, če bom odšel v vojsko, ujel v past in poniknil v naraščajočem kaosu sveta. Niti malo me ni tolažila misel, da je človek od bibličnih in mitoloških časov naprej pač nagnjen k ubijanju, da je to vgrajeno v njegovo bistvo in bo tam ostalo do konca človeške zgodovine, ki zares ni nič drugega kot popis pobijajočih in pobitih in v ospredje potiska tiste, ki so bili pri tem najbolj uspešni, od Aleksandra Makedonskega, Cezarja in Džingiskana, do Hitlerja, Stalina ali Maa. Ni mi bilo do tega, da bi se ta mehanizem ponovil na meni, na katerikoli strani že bi se znašel. Izgubljal sem veselje do risanja v skicirko, s katero sem čez poletje dolge ure posedal ob obali in risal (vedno znova) Katjo, pa tudi galebe, tankerje v Reškem zalivu, ribiče v čolnih, motoriste na vrhu klanca pred naslednjim zalivom, za katere je bilo zvečer videti, kot da izginjajo v obzorje. Še septembra sem skicirko jemal s sabo, če sva s Katjo šla do kakšne njene sošolke, med njunim klepetom sem

jo narisal in Katjo je zabavalo, kako so bile punce običajno navdušene ob mojih bolj ali manj posrečenih portretih, v katere sem vedno poskušal vtisniti tudi kakšno šaljivo potezo.

Zdaj sem izgubljal lahkotnost, ponoči sem škripal z zobmi in se podnevi večkrat zalotil, kako nemirno utripam z očmi, pomirjala me je samo Katjina bližina, seksala sva dvakrat, trikrat na dan, večinoma v njeni sobi ali, če so bili starši in mlajša sestra doma, v kleti njihovega bloka. Dobesedno nadlegoval sem jo s seksom, to so bili zame skoraj edini trenutki, ko sem za nekaj trenutkov pozabil na tesnobo in se počutil dobro.

V njeni odsotnosti sem se še najlažje zamotil s kakšnimi športnimi dogodki, spremljal sem, kako na ženskem teniškem turnirju v New Yorku napreduje (in potem v osmini finala izpade) Mima Jaušovec, po televiziji sem doma skupaj z očetom gledal maratonski finale pri moških, v katerem je ameriški divjak McEnroe po več kot štirih urah premagal elegantnega Šveda Borga, prebiral sem o podvigih naših alpinistov in osupljivem dosežku Reinholda Messnerja, ki se je sam in brez uporabe kisika s severne strani povzpел na Mount Everest. Prebiral sem tudi članke o slikarstvu ali kakšni novi kiparski razstavi, ob novici, da se Dalí že tri mesece ni prikazal iz svoje hiše in da so španske oblasti ustanovile posebno komisijo, ki naj bi ugotovila, kaj se dogaja s starim ekscentričnim in najmanj napol norim genijem, sem se celo nasmeljal in si zaželel, da bi tudi sam kdaj zmogel toliko norosti, da bi se požvižgal na ves svet. V nekem drugem časopisu sem zasledil novico, da je španska vlada do-

bila pristojnost nad Picassovo *Guernico*, ki je sicer še vedno visela v newyorškem Muzeju sodobne umetnosti, slika naj bi se slej ko prej vrnila v Evropo, in prisegel sem si, da si jo bom šel čim prej ogledat, ko se bo to zgodilo.

Prve dni oktobra sem prenehal delati in se zavlekel v Katjino stanovanje v Mostah, se skrila vanj pred svetom, sabo in predvsem pred prihajajočo vojaščino. Hodila je v četrti letnik gimnazije in si tiste dni zjutraj vzela kakšno prosto uro, da je lahko ostala ob meni in mi delala družbo. Precej uspešno je skrivala, da ji gre zares že malo na živce, da poležavam v postelji, kot da bo vsak hip konec sveta, in jo bolj zares kot za šalo vsake toliko sprašujem, ali ne bi vseeno že zdaj šla ponovno v Trst in z ladjo čez ocean.

Ko končam šolo, bumbar, je odgovarjala. In ko se ti vrneš iz vojske.

Katjinih staršev moja prisotnost v njihovem stanovanju ni niti najmanj motila, mama me je imela rada, ker sem ji vedno prinesel kakšno rožo in ker nisem tako kot Katjin prejšnji fant kadil v kuhinji. Oče me sicer ni imel rad, me je bil pa vedno vesel, kadar me je zagledal v kuhinji ali dnevni sobi, potreboval je nekoga, ki ga za razliko od žene in obeh hčera potrpežljivo posluša. Delal je v NUK-u, katalogiziral je časopise, revije in nove knjige in z vsem je bil na tekočem. Časopise je lahko bral v treh tujih jezikih in ko se je vrnil iz službe, je vzbujal vtis, da ve za vse, kar se pomembnega dogaja doma in po svetu. Kot kakšen komentator v televizijskem studiu mi je pojasnjeval zadeve in mi izkazoval posebno zaupanje

s tem, da se je prostodušno norčeval iz domačih partijskih veljakov in njihovih idej. Nekako me je hotel vpeljati v višje sfere razumevanja sveta in družbe, me razsvetliti, me dvigniti po vertikali, da bi razumel, kaj se dogaja in kam peljejo stvari, mene pa ni vleklo nikamor navzgor, če že kam, me je bolj navzdol, v horizontalo, v naročje njegove hčere in še naprej, med njena stegna.

Dan pred mojim odhodom mi je za popotnico predal mapo z nekaj fotokopijami iz časopisov in med njimi zapis iz septembrske Sobotne priloge Dela z najavo, da namerava skupina intelektualcev ustanoviti neko novo revijo, in angleški prevod esejistične knjige Nobelovega nagrajenca za literaturo tistega leta, Poljaka Czesława Miłosza, o katerem nisem vedel nič. Edino zjutraj sem med poležavanjem v Katjini postelji po radiu mimogrede zasledil novico, da oblasti v Sovjetski zvezi in njenih satelitih podelitev nagrade temu poljskemu pesniku razumejo kot provokacijo zahodnega kapitalističnega sveta. Od Moskve do Sofije, od Vzhodnega Berlina do Bratislave so ga obtoževali, da spodkopava komunizem, uničuje ideale socializma in podobno. Vedel sem, da so to neumnosti, ampak ni mi bilo do smeha, za vrati kasarne me je čakala podobno omejena pamet. Katjin oče mi je namignil, naj Miłoszevo knjigo zavijem v kakšen ovitek z državno zastavo ali s športnim motivom, da ne bom imel v kasarni zaradi nje težav, če bo kakšen oficir ali ovaduh zaznal, kaj berem.

Knjigo in mapo s fotokopijami sem doma odložil v pisalno mizo med stare šolske knjige in nanjo po-

zabil. Modrovanja o družbenih ureditvah, kulturah in civilizacijah me na začetku oktobra 1980 niso kaj prida zanimala. Zame so bila presplošna in preveč oddaljena, kot kakšne zapletene Heglove ideje, ki jih je pri filozofiji v tretjem letniku pojasnjeval moj gimnazijski profesor in potem po nekaj minutah dojel, da ga nihče ne razume, zato je preostanek ure slo- nel na okenski polici, kadil cigareto za cigareto in jih frcal navzdol na cesto pred šolo. Zanimali sta me samo dve stvari, bolj ali manj tesno povezani s tele- som in njegovim gibanjem, ljubezen in svoboda, pa karkoli že sem si pod tem predstavljal, manično sta zasedali ves moj horizont, še zanimanje za risanje in slikarstvo je gledelo nekje v ozadju.

4.

Bil je deževen turoben oktobrski dan, teža neba je pritiskala proti tlom in dim iz izpušne cevi prižgane- ga avtobusa se ni mogel dvigovati nikamor v zrak, zastajal je tik nad tlemi in skozi odprta vrata avto- busa gomazel v njegovo notranjost, da sem lahko z vsakim vdihom čutil, kako mi prodira v pljuča. V avtobusu za Bovec je bilo ob manjši skupini delav- cev v kombinezonih in nekaj starejših Primorcih, ki so se vračali domov s svojih opravkov, iz pregledov v bolnicah ali obiskov pri sorodnikih, še kakšnih deset fantov mojih let, jesenskih nabornikov, tako kot jaz namenjenih na služenje vojaškega roka. Dva med njimi sta bila moja sošolca iz športne gimnazije,

Vanja in Zdravc, skakalca na smučeh in oba še vedno aktivna vrhunška športnika, za razliko od mene, ki sem tekmovalno alpsko smučanje opustil. Preteklo zimo sem na vrhuncu sezone preboleval že tretjo ali četrto pljučnico v najstniških letih, odkril sem prednosti tega, da lahko človek s pljučnico v miru poležava v postelji, nemoteno bere debele knjige, ure in ure prelistava slikarske monografije ali si po kasetah izmenično vrtil tečaja italijanščine in francoščine. Ugotovil sem, da mi to bolj ustreza kot vsakodnevni treningi in tudi precej bolj kot šola, na silo sem vlekel svojo bolniško in še nekaj tednov bolj ali manj brez razloga poležaval doma, dokler se me tako zdravnik kot starša niso naveličali in moral sem nazaj v šolo, tekmovalne sezone in tudi nadaljnje kariere pa je bilo zame konec.

Z Zdravcem sva sedela v prvi vrsti za šoferjem in skozi zarošeno okno mahala najinima puncama. Samo dva ali tri metre stran sta stali skupaj pod dežnikom na postajališču, gledali proti nama in nekam negotovo dvigovali roko, kot da ni jasno, ali naju z napol razprto negibno dlanjo pozdravljata ali vabita nazaj ven. Avtobus je speljeval in se vključil v promet, z Zdravcem sva se tu in tam spogledala, kot bi preverjala, kdo od naju si je nadel bolj brezbrizen obraz.

Pa greva, ne, je rekel.

Greva, ja, sem odgovoril.

Dobro sva igrala brezskrbnost, v nobenem glasu ni bilo sledi slabe volje ali tesnobe.

Gledal sem skozi okno, stavbe mojega rodnega mesta so drsele mimo in kmalu izginile, z njimi je izginjalo vse, na kar sem bil navajen in navezan, Katja, moje ljube monografije o impresionistih, Chagallu in Picassu, moja soba v pritličnem stanovanju devetnadstropnega bloka v Šiški, starša, Katjina postelja v njenem stanovanju, vonj mesta, ki me je po letih potikanja po smučiščih in ledenikih končno sprejelo, da sem se v njem počutil domače.

Z Zdravcem sva večino poti molčala. Avtobus je kakšne pol ure vozil po avtocesti, nato pa zavil na vedno ožjo in vedno bolj ovinkasto cesto, ki se je vila skozi notranjske in potem primorske grape in doline. Šofer je bil slab voznik, sunkovito je zaviral sredi ovinkov in brez občutka menjaval prezkodaj ali prepozno, verjetno je še kakšen mesec nazaj s kamionom prevažal živino, premog ali krompir in še ni obvladal svojega novega vozila. Med vožnjo je kadil in od vsega skupaj mi je kmalu postalo slabo. Izkoristil sem daljši postanek v Cerknem, da sem se skupaj z Zdravcem sprehodil okrog avtobusa in se nadihal svežega zraka, pomislil sem, da se ne bi vrnil na svoj sedež in se obrnil proti domu, nazaj h Katji in pika. To je bilo vse, na kar sem mislil in kar sem si želel tisti trenutek. Ponoči sva spala komaj kaj več kot dve ali tri ure, bila je zadnja noč pred mojim odhodom in večino časa sva sanjarila, kaj bova počela, ko se vrnem iz vojske. Ja, šla bova v Španijo, kot sva hotela že zadnje poletje, pa Katje mama ni pustila, obirat poma-ranče, zagotovo, ja, in potem v Andaluzijo, Kordovo in Granada, sva govorila oba prepričano, kot bi bila

že napol tam. In jaz hočem še v Madrid, po trgovinah in diskičih, je rekla ona, ja, sem rekel, in jaz hočem v Barcelono, h Gaudíju, po muzejih, od Picassa do Mirója in Grisa, in potem v Figueres v Dalíjev muzej, ja, je rekla ona, in jaz hočem na tiste plaže, kjer so kilometri in kilometri peska, ja, sem rekel, in jaz hočem v Guernico, pogledat, kakšen kraj je to.

Ko je avtobus odpeljal naprej, sem z glavo naslonjen na šipo spremljal trak ozke sive ceste, ukleščene v globel med pečine, obrasle z grmičevjem in temno reko, in sanjaril o najinem namišljenem španskem potovanju, za utesnjenimi in zavitimi primorskimi grapami sem si v imaginarni pokrajini predstavljal neskončne ravne ceste med nasadi oljk, črede črnih bikov po travnikih, dolge peščene obale, Madrid in Granado in Kordovo in Barcelono, na robu moje zavesti so poplesavale besede, iz katerih je bila sestavljena moja predstava o Španiji, flamenko in bikoborbe, Gaudí in Picasso, Dalí in Lorca. Lorcove *Ciganske romance* so bile edina stvar, ki sem jo imel v prtljagi ob nekaj svinčnikih, bloku za risanje, majhni beležki in dveh sendvičih. Gledal sem skozi okno in tuhtal o pesniku, ubitem med špansko državljansko vojno. Vojaki so ga zvlekli s sabo in ustrelili kot psa. Vojaki, puške, streli, živa telesa, mrtva telesa. Življenje, hip zatem že smrt. In tisti neskončno kratki trenutek med njima, v katerem se razkrije resnica življenja, iluzija ali laž, vse ali nič, svetloba ali tema.

A veš, da je hotel Lorca najprej postati pianist? sem rekel Zdravcu, da bi se rešil turobnih misli.

Kdo?

Lorca, pesnik, ne poznaš? Saj smo imeli v šoli, profesorica je recitirala njegovo *Vitezovo pesem*.

Ne spomnim se, najbrž sem manjkal, je odkimal. Tako malo pojma je imel o pesnikih kot jaz o motorjih.

Ob postanku na Mostu na Soči sem se naslonil na ograjo mostu in se zagledal v reko. Bleščala se je pod redkimi žarki sonca, težka so se prebijali skozi kopaste deževne oblake in se lesketali na zelenkasto modri reki, majhni, negotovi otočki svetlobe.

Po slabih treh urah vožnje je avtobus prispel do Tolmina, večina potnikov je tam izstopila in tudi skoraj vsi naborniki, tudi sošolec Vanja. V razpuščenem gosjem redu so se odpravili proti veliki vojašnici na obrobju mesta, se spotoma spotikali, se suvali v rame in se nekam brezskrbno in bebavo nasmihali drug drugemu. Z Zdravcem sva v avtobusu ostala skoraj sama, voznik je za nekaj minut izginil v bife in se potem vrnil s celim paketom cigaret pod pazduho. Še preden je speljal, je prižgal novo cigareto in malomarno premaknil prestavno ročico, da je zahrumelo v podvozju. Med počasno vožnjo po zavitih ovinkih sem nemo opazoval kolono fantov svojih let, kako s postaje koračijo navzdol po klancu proti veliki vojašnici na robu travnikov in polj, ograjeni z zidom in žičnato ograjo. Tako stopajo teleta v klavnici proti svojemu strelu, sem pomislil, topoumni piščanci proti svojemu zakolu.

Kaj ko bi šla midva v Kobaridu po svoje? sem se obrnil proti Zdravcu.

Kam po svoje, peš do Bovca?